

BOEK OVER EEN DEEL VAN HET LEVEN VAN LUIT JOHANNES ELZINGA
(04-03-1920 – 24-08-1989)

Opgedragen aan zijn dochter, mijn vrouw Tienieke Ouboter-Elzinga,
zijn kleinkinderen en achterkleinkinderen.

DE EER DIE HEM TOEKWAM, MAAR DIE HIJ NIET KREEG!

DE HOFLEVERANCIER

Hoofdstuk 1.

Zondagmorgen de derde advent 1985. We staan vroeg op om met onze drie kinderen naar de kerk te gaan. Het is dan even hectisch in het gezin. Gauw een broodje met kaas of boterhamworst en een krentenbol naar binnen werken. Met een beker melk wordt alles weggespoeld.

Nog even de kleren recht trekken en de haren kammen en dan gaan we op weg naar de kerk. Het is een kleine tien minuten rijden. De kinderen moeten na die drukte dan minstens een uur stil zijn, dat is wel een crime voor ze. Maar ze zijn het gewend. De jongste van drie gaat naar de crèche.

Aan het einde van de kerkdienst, die voor de jongens al gauw te lang duurt, roepen ze bij het horen zeggen van het amen van de zegen door de dominee, opgelucht: "Amen!". Het is afgelopen en ze weten dat, zoals beloofd, we nu naar opa en oma Elzinga gaan.

Gewoonlijk wordt er dan bij opa en oma tijdens de koffie over de preek nagepraat. De kinderen verheugen zich op dit bezoek bij opa en oma Elzinga. Het is er altijd gezellig en je mag van oma veel meer dan thuis. Aangekomen op de parkeerplaats van de flat aan de Luynhorst rennen ze, zodra ze toestemming hebben om uit te stappen, naar de galerij op een hoog en bonken op de ramen en de deur onder luid geroep van "Oma, opa de Filistijnen over u!".

Dat hebben ze van hun moeder geleerd, die deed dat namelijk ook vroeger bij haar opa en oma in Sappemeer. Deze woonden boven de winkel en opa's meubelmakers-atelier. Zo hoefde oma niet, na het horen van de winkelbel, de trap af naar beneden en wist ze dat haar kleinkinderen in aantocht waren.

Oma, die zich met opa naar huis gehaast heeft, om vast koffie te zetten, doet de deur met een lach op het gezicht open en begroet de kleintjes met een hartelijk: "Kom maar gauw binnen jongens". De speelgoedkist, door opa van een oud dressoir op de gang gemaakt, wordt door de kinderen gelijk opengeklapt. In een mum van tijd is de gang in een speelzaal veranderd. Van de groot formaat blokken, ook door opa zelf gezaagd, worden hele hoge torens gebouwd.

De vorige avond was er op de televisie een documentaire over de Grebbeberg. Ik wil daarover graag met mijn schoonvader praten, omdat ik weet dat er daar veel gebeurd is en hij was er bij!

De oorlogsjaren van 1940 tot 1945, hebben altijd al mijn belangstelling gehad, omdat in mijn jeugd Nederland opnieuw opgebouwd is.

Rotterdam, waar mijn jeugd ligt, was tot 1966 een complete bouwput. En ook de verhalen van mijn familie, die door deze oorlog geschaad zijn, intrigeerden mij. Mijn eigen vader vertelde regelmatig van het bombardement op Rotterdam. Hij zat er toen ook middenin. Mede ook door deze documentaire, is bij mij de nieuwsgierigheid omtrent het verleden van mijn schoonvader gewekt. Hij was er altijd erg stil over. Rond de meidagen had hij het altijd erg moeilijk. Dat merkte vooral mijn schoonmoeder aan hem, zoals ze dat dan met haar woorden “Zijn probleem”, ook wel eens aangaf. Elk jaar weer, had hij dan veel last van zijn emoties.

Op de flat, waar ik in het begin van mijn huwelijk woonde, is over de gehele breedte aan de voorkant van het appartement een balkon gebouwd. Het uitzicht is wijds en mooi.

De Grebbeberg is zeker bij goed weer, vanaf de flat aan de horizon zichtbaar.

De weilanden voor de flat tussen Ede en Rhenen waren, toen mijn schoonvader leefde, nog niet bebouwd. Dus het uitzicht was onbelemmerd.

In het eerste jaar dat wij op de flat woonden, werd ik door zijn emoties verrast. Een voorbeeld: het was op een prachtige dag in mei met schitterend uitzicht vanaf zeven hoog, dat hij geëmotioneerd binnen kwam.

Mijn schoonvader had op het balkon, (omdat ik er een hekel aan had dat er in huis gerookt werd) met zijn onafscheidelijke sigaret het uitzicht in zich op staan nemen. Zijn gedrag bleek veranderd en er was een ernstige emotie te merken. Hij was stil en in zichzelf gekeerd. Het is erg lastig als je als jonge vent je schoonvader ziet huilen. Je begrijpt het in eerste instantie niet. Maar op dat moment vraag je niet: “Wat is er?”. Je laat het gaan. Te veel emoties. Hulpzoekend keek ik naar mijn schoonmoeder die het gedrag wel moest begrijpen maar het ook lastig vond, om er op dat moment over te praten.

Ze wuifde het gedrag van pa wat weg met de opmerking “Allemaal emoties. Dat is Luit Elzinga!” en ze vertelde: “Hij is vannacht ook weer aan het spoken geweest”. Daarmee was de zaak voor dat moment afgedaan. Maar “De Grebbeberg” was cruciaal, zo hoorde ik later.

Deze morgen zijn de kinderen lief in de gang aan het spelen. De koffie en de schaal met zelfgebakken cake komen op tafel. De kinderen worden verwend met limonade en chips.

Pa vraagt: “Druk op het werk?” “Ja, dat kun je wel zeggen, de Kerst geeft altijd veel overuren”, antwoord ik.

Ik vertel hem dat we veel met de truck op stap zijn om reparaties onderweg uit te voeren. Als het weer maar een beetje rustig blijft en het niet gaat sneeuwen, komt het wel goed. Morgen moet ik al vroeg op pad. Naar Breda.

In Breda is een grote vrachtwagenmotorenfabriek van Tilburg Bastiaanen gevestigd. Ik heb voor Kok Ede, mijn werkgever, een vrachtwagenmotor besteld en die wordt morgen uitgeleverd. Ik moet hem gaan halen en er moet contant afgerekend worden.

“Is het leuk voor u, om de fabriek eens te zien? Voor een techneut als u vast interessant. Wilt u misschien mee?”, vraag ik spontaan. Meteen zie ik dat de vraag hem wel bevalt. Zijn ogen beginnen te glimmen. Pa Luit kijkt zijn vrouw Anneke vragend aan. Die reageert met: “Ik vind het goed hoor, maar denk wel aan je rug”. Pa is al een paar weken met rugklachten thuis. Zijn werk als automonteur wordt te zwaar voor hem. Hij volgt nu verplicht een typecursus om als “schrijver” te gaan werken bij de M.O.P. opslag te Ede. M.O.P is een afkorting voor Mobile Opslag Plaats. Deze opslagplaats van defensie is in het bijzonder geschikt, om rijdend materieel en vrachtauto’s paraat te houden voor een eventuele mobilisatie. Het is straks zijn taak om het aanwezige materieel te registreren. Hij heeft dus een kantoorbaan. Eigenlijk weten we al dat kantoorwerk niks voor hem is. Pa is een doener. De verplichte cursus valt hem zwaar, hij werkt het liefst met zijn handen aan de voertuigen. Hij is tenslotte techneut. “Ach, maak u maar geen zorgen”, zeg ik, “we hebben tegenwoordig goede chauffeursstoelen in de wagens”. Ik vind het leuk als pa meegaat. Dan hoef ik dat hele eind niet alleen te rijden en een beetje aanspraak is nooit weg”.

Na de koffie komt het zondagmorgenborreltje op tafel. Wel gezellig. De glaasjes worden door pa, met trillende handen ingeschonken. Dat trillen heeft hij al zo lang ik hem ken. De kinderen krijgen van oma nog een glas limonade. En, ja hoor, daar is hij weer, de beroemde hik van pa bij de eerste slok. We moeten er allemaal om lachen. Vaste prik die hik! Ma zegt hoofdschuddend: “Pa moet ook niet drinken!”.

Het is al bijna middag als we met de kinderen weer naar huis gaan. Ze hebben heerlijk gespeeld en met opa en oma geknuffeld en over hun vriendjes en school verteld. De afspraak is dat we thuis eten. Daar kunnen de kinderen ook weer met hun eigen spullen spelen en wat meer lawaai maken. Pa en ma gaan altijd op zondagmiddag na het eten even slapen. De middagdienst begint om vijf uur en daar willen ze ook heen. Ik spreek af met pa dat ik hem de volgende morgen om acht uur kom ophalen en beloof hem er een leuke dag van te gaan

maken. Die maandagmorgen begint de dag voor mij vroeger dan gedacht. Om vijf uur rinkelt de telefoon op het kastje naast het bed.

Ik neem op en zeg slaperig: "Hallo". Een stem aan de andere kant van de lijn klinkt wat paniekerig. "Morgen, mijn auto doet het niet. De accu's zijn leeg!". De stem roept vervolgens: "Die verrekte laadploeg heeft de sleutels vannacht in het contact laten zitten, ik moet naar Zeeland. Ik ben al later dan anders, dit gaat een lange dag voor mij worden!". Ik herken de stem van de beller, het is Roel Vonk.

"Het is wel een beetje vroeg maat!", zeg ik. Maar ik kom er aan. Over zo'n twintig minuten ben ik bij je". Ik weet dat deze chauffeur niet zo maar belt. Als hij het doet, dan is het echt nodig. Ik sta op en zo stil mogelijk kleed ik mij aan. Voor ik naar beneden ga, geef ik mijn nog slapende vrouw een kus op het voorhoofd ten afscheid". "Doe je voorzichtig, ik heb je graag weer heel thuis, ik hou van je, weet je?", fluistert ze. "Ik ga mijn best doen", beloof ik haar. Beneden neem ik snel een glas melk en een broodje en ga de deur uit. Gelukkig heeft het niet gevroren, dus de autoruiten krabben is niet nodig. In mijn rode Opel Rekord, voorzien van een tweelitermotor, waar ik best trots op ben, rijd ik rustig de wijk uit op weg naar mijn werk.

Het is trouwens ook een fijne gezinsauto. Aangekomen help ik eerst de chauffeur op gang met behulp van de starthulp, die altijd in de reparatieauto aanwezig is. De reparatieauto, een DAF 1900, is een rijdende werkplaats door mijzelf helemaal ingericht. Alles is aanwezig om een vrachtwagen met pech onderweg weer op gang te helpen.

Het is goed zes uur als ik klaar ben met deze noodhulp. Ik besluit om maar op het bedrijf te blijven, in de wetenschap dat er nog wel zo'n tachtig vrachtauto's de weg op moeten. De ervaring leert, dat er daarvan altijd nog wel één of twee chauffeurs zijn, die de hulp van de garage ook nog even nodig zullen hebben. Als coördinator van de garage neem ik zelf ook vaak een storingsdienst op mij. Dat levert wat extra geld op voor mijn gezin. Iedere oproep is toch vijftientig gulden plus overuren waard. Op het kleine kantoortje achter in de garage, ga ik alvast wat administratie doen, zoals de werkorders van de afgelopen vrijdag verwerken. Het is nu nog lekker rustig rond mijn kantoor. De afgelopen vrijdag is het druk geweest in de werkplaats. Ik verwacht de komende week een nog grotere drukte op het bedrijf, waar ik al achttien jaar werk. "Kok Ede" heet het. De naam is een begrip in heel Nederland, het is een distributiebedrijf in levensmiddelen. Het werk bestaat hoofdzakelijk uit leveringen voor instellingen, tehuizen en ziekenhuizen. Ik beheer en coördineer het wagenpark. Het is een drukke en verantwoordelijke baan. Na nog een hulpverlening, kan ik tot half acht doorwerken op kantoor, daarna loop ik naar het hoofdkantoor op

het terrein. Achtduizend gulden heb ik bij de beheerder van de kas op de afdeling financiële administratie aangevraagd.

De kasbeheerder is gelukkig op tijd op zijn werk, dat scheelt wachten. Het geld is bestemd voor de nieuwe vrachtwagenmotor.

Tegen acht uur stap ik in de reparatietruck en ik maak de tachograaf in orde voor de registratie van de komende rit. Ik start de truck en rijd eerst richting Veldhuizen, het is de woonwijk in Ede, waar mijn schoonouders wonen.

Bij de flat aangekomen, laat ik de luchthoorn even loeien. Pa blijkt al klaar te zitten en komt meteen naar buiten. Pa, kan je met een hoedje van het model 'Malle Pietje' en zijn houding wat krom bij het lopen uittekenen. Vandaag gaat dat lopen ook weer zichtbaar moeilijk. Pa vindt het leuk om met de truck mee te gaan, hij verheugt zich zichtbaar op de komende dag. Zijn hele gezicht lacht. Vroeger heeft hij ook dit soort werk gedaan. Wat moeizaam hijst hij zich in de hoge cabine". "Goedemorgen, alles goed?", vraag ik". "Hoe gaat het vanmorgen met de rug pa?". Hij antwoordt stevast: "Ja, goed jong!". Zijn onvervalste Groningse accent klinkt vertrouwd. Ik heb nooit moeite gehad om "Pa" tegen hem te zeggen. Inmiddels heb ik namelijk meer aan deze man gehad, dan aan mijn eigen vader. Vanaf het balkon zwaait ma, met haar gebloemde ochtendjas nog aan, ons na. Rustig rijden we weg richting Wageningen. "Hoe ga je naar Breda?", vraagt pa. "Over Utrecht?". "Vindt u het goed als ik over de weg ga?", grap ik. "Ik wil over de A15 gaan, dan richting Gorinchem en naar Breda. Ik vind die weg wat rustiger, maar ook mooier", antwoord ik hem.

"Dan moeten we over de Grebbeberg, bij Rhenen", constateert pa hardop. Ik kijk opzij naar hem en knik, "Dat klopt". Het wordt even stil in de wagen. Om deze stilte te verbreken vraag ik: "Koffie pa?". In de thermoskan zit koffie met melk en suiker, meegenomen van het bedrijfsrestaurant".

"Nog maar even niet. Het is iets te vroeg voor mijn maag om al koffie te drinken, maar wil jij? Je was vroeger op dan ik". "Nee, niet perse, dan wachten we toch nog even?". Ik merk aan zijn houding dat de Grebbeberg voor pa een obstakel is. Niet omdat het een berg is, maar om het verleden. En eigenlijk wist ik dat ook wel. Toch vraagt hij niet een andere weg te kiezen. Vanuit Wageningen rijden we richting de Grebbeberg. Onderaan de voet van de berg schakel ik de wagen terug in de derde versnelling en ga met een gangetje van veertig kilometer per uur, rustig klimmend de helling van zes procent op. Pa is stil. Om de sfeer te breken zet ik de radio aan.

Door de cabine klinkt zachtjes een stem die de fileberichten opleest. Goed gekozen, prijs ik mijzelf, overal file en hier vrij baan met prachtig uitzicht.

Na enige tijd verbreek ik de stilte. “Er is hier veel gebeurd hè pa?”. Ik vertel hem dat ik me hier nooit zo op mijn gemak voel als we hier in de bossen met de kinderen en de hond gaan wandelen. Dat heb ik wel op meer plaatsen waar vroeger iets naars gebeurd is. Vorig jaar op vakantie in België had ik het en die dagen dat wij in Tsjechië waren was het gevoel helemaal erg. Onrustig word ik ervan. Ik heb besloten mijn schoonvader in vertrouwen te nemen en vervolg: “Het is moeilijk om het uit te leggen, maar ik weet ook vaak wat er gebeuren gaat. Soms weet ik wat andere mensen denken, dat gevoel wordt steeds sterker naarmate ik ouder word”. Pa kijkt mij verbaasd van opzij aan, maar blijft zwijgen. De stilte is niet lastig, het is een goede stilte.

Na enige tijd, als we de Grebbeberg achter ons gelaten hebben, begint hij opeens te praten. “In Indië voelde het ook zo onheilspellend. Net als hier. Daar gebeurden echt rare dingen”. Hij vervolgt bedenkelijk: “Een goede raad jong: houd die invloeden waar je net over sprak, ver bij je weg jongen, je weet niet of het goed is”. Ik vraag aan pa: “Ik merkte ook dat u zich niet goed voelde toen wij over de Grebbeberg reden?”. “Ja, joh, er is hier veel gebeurd!”. Na enige aarzeling begint hij uiteindelijk te praten. “Ik was motorordonnans en vervoerde met mijn motor met zijspan, officiers naar de stellingen op de Grebbeberg”. Om hem aan te sporen vraag ik: “Zeker erg heftig?”. Hij knikt alleen maar. Stom, had ik hem naar niet onderbroken, denk ik nu. Nu vervalt hij namelijk weer in zwijgen. Het blijft een lange tijd stil. De dieselmotor snort met regelmatige slagen. Het is behaaglijk warm hier in de beslotenheid van de cabine. Pa is ver weg met zijn gedachten. Eindelijk zegt hij peinzend voor zich uit kijkend: “Ik zat bij het derde bataljon dat bij Huize Doorn gelegeerd was”. Dan vervalt hij weer in stilte. Heel ver weg is hij met zijn gedachten. Ik vermoed dat de herinneringen door zijn hoofd tollen.

Eenmaal op de A15 richting Gorinchem, wordt de thermoskan met koffie aangesproken. Het is rustig op de weg, de spits is net voorbij, dus kan het wel even. Tijdens het koffiedrinken vraag ik hem: “Hoe komt u toch aan uw Duitse vrienden in Hamburg?. Ik kan dat niet rijmen. Uit enkele boeken weet ik dat er hier zwaar gevochten is op de Grebbeberg. Ook weet ik dat u daarbij was. Ik bedoel: er is zo’n zware oorlog tegen de Duitsers gevoerd, zeker op de Grebbeberg?”. “Och”, zegt hij heftiger dan misschien bedoeld, “niet alle Duitsers zijn slecht!” Ik heb het gevoel dat ik het daar maar even mee moet doen. Bij Gorinchem volgen wij de weg richting Breda, de reis verloopt voorspoedig en ik besluit om even niets meer over de oorlog te vragen.

De rest van de rit praten we over allerlei dagelijkse zaken. Pa weet erg veel en is een gezellige prater als het niet om gevoelens gaat. Bij de motorenfabriek aangekomen, meld ik mij bij de portier vooraan bij de ingang van het terrein. We kunnen direct door naar de afdeling 'Afhaal van goederen'. Ik krijg het nummer van het laadperron waar we moeten zijn door. Algauw zien we het gewenste nummer.

Achteruit rijdend zet ik de wagen tegen het juiste laadperron aan en ik zet de motor af. Wat stijf komt pa de cabine uitgegleden. Rekening houdend met pa's stijve lichaam dat moeilijk op gang kan komen, gaan we het gebouw in.

Eerst moeten we naar de administratie toe. "Motoren dienen contant afgerekend te worden", staat nog eens ter ondersteuning van ons geheugen, op een bord bij het perron geschreven. Het is maar dat je het weet. Omdat het de bedoeling is dat we de motor direct mee willen nemen, zullen we even geduld moeten hebben. We moeten minstens op twee uur rekenen, wordt ons verteld. Dat vinden we helemaal niet erg. Ik wist dit al van een vorige keer. Terwijl de order in de fabriek ingepakt wordt en voor vervoer op een pallet klaar wordt gezet, kunnen wij samen even de fabriek in lopen. Ik vraag toestemming bij de bedrijfsleider om, met name, naar de fijn-bewerking te mogen gaan. Dan kunnen we bij de nieuwste machines van het werkproces krukassen en lagerslijpen kijken.

Pa heeft al in geen jaren zo'n fabriek van binnen gezien. Hij heeft grote verwachtingen en is dan ook erg benieuwd hoe het proces tegenwoordig werkt. Vroeger moest hij ook dit soort 'boodschappen' voor zijn werk doen. De toestemming krijgen we, als ik de werknemer vertel over het vroegere werk van pa. De man wijst ons de weg naar de afdelingen "Productie" en "Montage" van de bedrijfswagenmotoren.

We lopen zeker wel twee uur door het gebouw. Hier en daar krijgen we uitleg. Pa vindt het geweldig! Wat een techniek tegenwoordig. Wel een paar keer ontvalt hem: "Dat hadden wij vroeger niet!". Dan wordt het tijd om aan de inwendige mens te werken. We lopen naar de grote bedrijfskantine. "Want ook de maag van pa begint te knorren", zegt hij. Als we ons bij de ingang gemeld hebben, worden we, tot zijn verbazing als goede klanten ontvangen. We krijgen een uitgebreide lunch voorgeschoteld. Ik koop vaker namens mijn baas motoren bij dit bedrijf, dus de naam is bekend. Er wordt door het bedrijf een goede lunch geserveerd.

De bedrijfsleider komt tijdens de lunch bij ons zitten. Hij stelt zich aan pa voor en ik leg uit: "Dit is mijn schoonvader, hij werkt bij defensie, afdeling techniek". Daarop be vraagt de man met veel belangstelling pa over zijn werk bij Defensie. Pa kan lekker kletsen over techniek, dus de tijd vliegt voorbij. Het is hoog tijd

voor actie. We moeten zien dat we in ieder geval voor de spits in Ede terug zijn. De motor zal vandaag nog door de avondploegmonteurs in een Mercedes 1313 worden ingebouwd, wat zeker nachtwerk gaat worden. De ploeg zal om drie uur beginnen en is dus al bezig met het demonteren van de kapotte motor. Het wordt overwerken, dat staat vast.

Onderweg naar huis, als alle indrukken een beetje verwerkt zijn, begint pa plotseling terug te komen op het gesprek van die morgen over zijn Duitse vrienden. Hij begint: "Die mensen in Duitsland hebben mij, in mijn gevangenschap tijdens de laatste jaren van de oorlog, in Noord-Duitsland laten onderduiken. Daarom leef ik nog". Dan vertel ik hem dat ik die documentaire heb gezien over de Grebbeberg in 1940. Erg heftig allemaal. "Klopt dat hele verhaal wel? Mag ik u daar eens het een en ander over vragen?". "Ik wil er eigenlijk niets over kwijt", zegt hij merkbaar verdrietig. Het is zo moeilijk om daarover te vertellen. Ik ben er niet trots op". Even neemt hij de tijd om na te denken en vervolgt dan zijn verhaal. Dit tot mijn grote opluchting, je merkt namelijk dat hij ver weg is met zijn gedachten.

Hij zegt: "Maar als we eens een rustig moment hebben, moesten we dat toch maar eens doen". Dan begint hij over een ander onderwerp te praten. De terugreis verloopt voorspoedig. Na anderhalf uur rijden, zijn we weer in Ede. Eerst breng ik pa naar huis. Hij is zichtbaar moe. Logisch, hij was eigenlijk ziek thuis. Als hij de cabine uitklimt, zegt hij met een glimlach op zijn gezicht: "Het was leuk jong! Bedankt". "Ik vond het ook leuk pa", antwoord ik. Tot gauw en de groeten aan ma". Enige tijd later krijg ik de kans om hem te spreken. Mijn oudste schoonzus, de oudste dochter van het gezin van pa, wil graag dat haar moeder naar Appingedam komt, om een paar dagen te komen logeren. Ze is zwanger en heeft behoefte haar moeder even in de buurt te hebben. Pa gaat niet meer, want hij heeft zijn werk nog op de M.O.P. opslag van Defensie aan de Driesprong in Ede.

Nu hij alleen thuis is, maak ik van die gelegenheid gebruik om even naar hem toe te gaan. Van ma weet ik dat ze het prettig vindt te weten dat wij een oogje in het zeil houden. Dat hij alleen is, vindt ze diep in haar hart geen prettig idee. Dit, ondanks het feit dat hij haar heeft verzekerd goed voor zichzelf te kunnen zorgen. Bij het aanbellen lijkt het wel of hij niet thuis is. Toch staat de auto voor de flat. Na nog een keer bellen wordt de deur niet open gedaan. Even blijf ik besluiteloos staan. Hij moet er zijn. Dan bedenk ik dat hij weleens in het schuurtje onder in de flat kan zijn en ik besluit daar maar even te gaan kijken. En ja, daar vind ik hem. De deur staat op een kier en het licht is aan.

Hij staat voor zijn oude houten werkbank die door het vele gebruik met groeven en gaten getekend is. Hij draait zich om als ik de deur voorzichtig open duw, nieuwsgierig naar wie daar nu binnen komt. “Zo jong, kom je even kletsen? Ze hebben je toch niet op controle gestuurd hè?”, vraagt hij. Zijn vraag negerend antwoord ik: “Ach, ja, effen een bakkie doen”. “Gaat het goed als onbestorven weduwnaar?”, vraag ik. Lachend antwoord hij: “Ben lekker rustig aan het knutselen met de draaibank”. Er moeten mooie ronde pootjes gemaakt worden voor een tafeltje. Nu ma toch niet boven is, kan ik fijn even doorwerken zonder me schuldig te voelen dat ze alleen zit”.

“Bent u al aan koffie toe pa? Zullen we maar eens een bakje gaan drinken boven?”. “Dat is een goed idee”, antwoordt hij, “even de elektriciteit hier afsluiten, anders krijgen we brand”. Enige minuten later lopen we naar boven en zetten samen in de keuken het koffiezetapparaat aan.

Eenmaal zittend bij de eetkamertafel waar we de koffie drinken, vraag ik hem of hij nu over zijn ervaringen in de oorlog wil vertellen.

Even lijkt het of hij zich wil bedenken en zijn belofte om er later op terug te komen niet in zal willigen. Bedenkkelijk nipt hij aan zijn koffiekop en zet deze zachtjes op het schoteltje terug. Hij pakt het vervolgens weer op en draait het in het rond. Dan begint hij tot mijn opluchting rustig te vertellen.

“Eind jaren dertig, was het al spannend in Europa. De mensen ontkenden, toen al uit angst, dat Duitsland een heus gevaar voor de vrijheid aan het worden was. In Duitsland was Hitler aan de macht en Mussolini in Italië”.

Stil zit ik tegenover hem en wacht tot hij verder gaat. Ik merk iets bijzonders aan zijn houding. Zijn lichaam verstrakt bij het vertellen. Hij kruipt zichtbaar terug in de tijd. Hij vervolgt zijn verhaal: “Het Nederlandse leger had amper een luchtmacht. En de kanonnen waren uit de vorige eeuw. “Veldgeschut” noemden we het. Ik was toen dienstplichtig militair en kreeg tijdens mijn verlofdagen, in maart 1940, het bericht dat ik mij bij het derde bataljon in Kampen moest melden”.

“Ik had de functie van motorordonnans en moest officieren in de zijspan van mijn motor door het land rijden. Eigenlijk was het leger in een erbarmelijke staat. Het maakt mij nog steeds boos, de ‘sociale’ regering van ‘het gebroken geweertje’ had zijn werk gedaan.

“Nederland zal neutraal blijven”, was de kreet die de regering gaf. Begin maart 1940 begon het Nederlandse leger toch steeds meer troepen te mobiliseren en zette deze in langs de stellingen aan de grens. Het leger werd in de hoogste staat van paraatheid gebracht.

Minister Colijn riep: "Gaat maar rustig slapen Nederlands, het leger waakt over u". Het tegendeel was waar, bleek later!. "Mijn commandant was Kolonel van Loon. Wij moesten ons begin mei bij huize Doorn gaan vestigen. Prins Hendrik, woonde daar toen nog.

Een hoofdkwartier werd daar te midden van de Hollandse linies gevormd. In het begin was het voor mij een mooie klus om met mooi weer op de motor met zijspan 'hoge' heren rond te rijden. Zelfs generaal Winkelman en Prins Bernhard hebben bij mij in de zijspan gezeten". De ogen van pa beginnen een beetje te fonkelen. Ik weet dat hij bijzonder koningsgezind is. Ik zie dat hij met zijn gedachten terug gaat naar die dagen.

Hardop verhaalt hij verder: "Het gebeurde in het begin van de meidagen van 1940. Ik sta met mijn motor met zijspan bij de commandopost van Huize Doorn. Plotseling komt er een man van kleine gestalte op mij af. Het blijkt de prins te zijn. Het is Prins Bernhard. Ik had hem al een paar keer daar zien lopen, maar nooit een confrontatie met hem gehad. Met het Duitse accent vraagt de prins aan mij: "Knul kun jij me naar Amersfoort brengen?". Ik weet nog dat ik een rood hoofd kreeg en me erg warm voelde worden. Ik dacht: "De prins in mijn zijspan!".

"Ik neem aanstalten om van de motor af te springen om te groeten zoals het hoort, maar hij houdt mij tegen en springt al in de zijspan. In geen velden of wegen is mijn commandant te bekennen. Opereert de prins op eigen houtje? Ik weet het niet. Wel weet ik dat dit soort ritten van te voren uit veiligheidsoverwegingen niet werden gepland. Ik heb de opdracht te voldoen aan de wens van een boven mij gestelde als deze mij dit vraagt. Nu, de prins is boven mij gesteld en ik gehoorzaam. Hij maakt het zich gemakkelijk in de 'bak' en roept: "Naar de cavalerie in Amersfoort!". Hij vraagt: "Wat is je naam soldaat?". "Luit Elzinga, hoogheid", antwoord ik nog steeds van mijn verbazing bekomend. Wat overkomt me nu?, denk ik. Grinnikend vervolgt pa: "En weet je wat hij toen zei?". Pa kijkt mij ondeugend aan. "Kom op Luit, we gaan zien dat we die rotmoffen het land uit slaan!". Dat klonk wel apart met dat Duitse accent, vond ik. Die rit vergeet ik nooit meer".

"De flamboyante prins, die zeer geliefd was bij de militairen, vervoerde ik met trots. Diezelfde dag moet ik de prins ook nog naar het hoofdkwartier in Den Haag vervoeren. De collega's motorordonnansen noemden mij later gekscherend "De hofleverancier". Je kunt slechtere bijnamen krijgen, vind je niet? Hier vervalst hij in het onvervalste Groningse dialect wat een speciale sfeer ontketent. Het hoort bij hem.

Hij zit duidelijk nog na te genieten. Ook de oorlog heeft dus zijn leuke herinneringen. “Wat stoer pa, dat u de prins mocht vervoeren. Ik zelf heb de prins ook een keer meegemaakt. Ik stond in 1976 bij de poort van vliegbasis Deelen als wachtcommandant korporaal van de luchtmachtbescherming”.

“Toen de prins en zijn gevolg aan kwamen rijden, wat ons al van te voren meegedeeld was, wilden we hem zo door laten rijden. Alleen de auto stopte en de prins stond er op dat hij gecontroleerd wilde worden voordat hij toegang kreeg tot de basis. Een zeer vriendelijke man, dat is wat ik mij van hem herinner”. “Ja, het was een heel vriendelijke man, en met zijn onafscheidelijke witte anjer onmiskenbaar”, beaamt pa. “Maar de strijd om de Grebbeberg, daar bent u wel heel dicht bij betrokken geweest hè?”, herinner ik hem de start van zijn verhaal. “Ja, jong, dat was heftig!”. “Wilt u daar over vertellen? U had natuurlijk ook al verkering met ma. Hoe ging dat eigenlijk allemaal in zijn werk? Het lijkt mij dat het toen een vreselijk gestreste tijd was”. Het stellen van deze vragen en het hierdoor opwekken van herinneringen, raken pa diep. Hij wordt emotioneel, dat merk ik, omdat hij steeds meer plat Gronings gaat praten. “Zullen wij dit onderwerp voor nu laten rusten en een volgende keer maar verder gaan, pa?”, stel ik voor. “Ja”, zegt hij, “beter, anders kan ik misschien niet slapen. We nemen samen nog even een borrel, oké?”.

We kletsen nog wat en ineens is hij daar weer: ‘de hik’. We kijken elkaar lachend aan en zeggen tegelijk: “Pa moet ook niet drinken!”. Dan besluit ik te vertrekken. Het is morgen weer vroeg dag.

Hoofdstuk 2

De volgende dag komt pa na zijn werk bij ons eten. De kinderen vinden het geweldig dat hun opa nu zomaar alleen bij hen komt eten. Dat gebeurt nooit. Na het eten eisen ze hem dan ook helemaal op, onder een kleine stoeipartij komt hij niet uit. Gezamenlijk rollen ze over de grond, wel voorzichtig, want zijn rug is nog niet weer helemaal goed. Dan nestelt hij zich in de hoek van de bank. De jongens vechten erom wie naast hem mag zitten. Ze kletsen honderd uit. Opa luistert belangstellend, aan hem kunnen ze even hun verhaal kwijt.

Als de kinderen naar bed zijn gegaan en de rust in het gezin is weergekeerd, sluit pa even de ogen. Het duurt niet lang of hij snurkt zachtjes. Hij zit in zijn geliefde houding: een hand onder het hoofd en de andere ligt op de lies van zijn gekromde linkerbeen. Het andere been, zijn 'ischiasbeen', rust recht vooruit met de hak op de grond. Als de koppen koffie staan te dampen en pa, door de geur gewekt zijn ogen open doet, verzucht hij: "Druk hoor die jongens". Hij houdt van al zijn kleinkinderen, ook al zegt hij het nooit hardop. Hij heeft er inmiddels twaalf. Dan kijkt hij mij aan en vraagt: "Waar waren we gisteren ook al weer gebleven?". Wat ben ik blij dat hij het onderwerp zelf aansnijdt.

"Ik had u gevraagd hoe u precies aan ma gekomen bent. U had toch al verkering met haar voor dat u naar de Grebbeberg moest? Zij woonde toch in Friesland, in Dokkum? Dat is niet naast de deur. Zeker niet om haar zomaar tegen het lijf te lopen". "Weet u zeker dat u verder wilt vertellen?", vraag ik er voor de zekerheid bij. "Daarvoor heb je me toch gevraagd te komen eten of niet?". Hij kijkt mij triomfantelijk aan. Zo van: ik heb je wel door hoor!

"Ik kreeg verkering in begin mei 1940. Het gebeurde op de jeugdvereniging in Hoogezand, waar ik lid van was. Daar was zij ineens. Een mooi meisje met rood lang haar, zag ik verschijnen. Ik viel als een blok voor haar. Maar hoe dat allemaal ging, vertel ik later". Dan vervolgt hij zijn verhaal. In augustus 1939 is het leger al gedeeltelijk gemobiliseerd. Het ministerie van oorlog probeert nog modern legermateriaal te realiseren. Een 47mm antitankgeschut en luchtafweergeschut worden aangeschaft. Er is een groot gebrek aan machinegeweren en communicatiemiddelen.

Het bewapeningsniveau is dan ook van 1900. Het is moeilijk om een verdedigingslinie daarmee te vormen, zeker zonder mortieren. Het gebrek aan communicatie zorgt ervoor dat de motorordonnansen erg belangrijk worden. Zij onderhouden de communicatie tussen de eenheden in de verdedigingslinies. Dit is een gevaarlijke klus in oorlogstijd, zeker wanneer de gevreesde gevechten werkelijkheid worden.

De gemobiliseerde militairen worden in eerste instantie daadwerkelijk aan het werk gezet, ze zijn druk bezig met het realiseren van bunkerbouw in de landelijke verdedigingslinies, dit met de gedachte dat dit voldoende zou moeten zijn voor de verdediging.

Alleen zijn de heren bevelhebbers vergeten dat de militairen een militaire training nodig hebben. Nu zijn het goede grondwerkers, maar geen militairen met gevechtstraining. De nodige trainingen van inzicht en omgang blijven achterwege.

In deze mobilisatietijd is het als motorordonnans wel genieten. We hebben mooie ritjes op de motor. Ik heb mijn militaire training wel gehad. Ik heb het werk wat ik tijdens mijn militaire training geleerd heb. Mijn voorlopig laatste verlofweekend is begin mei 1940. Ik maak mij veel zorgen over de toekomst. Wat zal de toekomst mij brengen? De dreiging van oorlog is in de kazerne de militairen goed voorgehouden. "Na het komende verlof moeten we met de compagnie naar de linies en daar de stellingen gaan bemannen", zo vertelt onze sergeant, die zijn eigen sectie komt voorlichten in de eigen barak op de basis. Pa gaat verder met zijn verhaal. Eigenlijk lijkt het wel een soort afscheid, normaal zal hij dit nooit op die wijze doen. Vooral de woorden: "God zij met jullie mannen", blijven in mijn hoofd nadreunen. Maandag moet ik naar Assen en om zeven uur in de morgen is er een appel, daarna staat de foerier op het programma. Bij hem staat mijn motor met zijspan klaar. De vervolgorde is dan richting Huize Doorn gaan. Daar is achter de Grebbelinie in een schoolgebouw een commandopost gehuisvest.

Nadat we bij het avondappel deze slechte berichten en de orders hebben gekregen, ga ik met de trein naar huis. Als ik in het boemeltje zit, denk ik over alles wat er door de sergeant verteld is, nog even na. Ook denk je dan over je eigen leven na. Wat zal er thuis gebeuren, bij mijn ouders en ons gezin in geval van een serieuze oorlog? Het is een onzekere tijd! Het is vreselijk spannend.

Als de trein in Groningen arriveert, moet ik op de trein naar Nieuwesches overstappen. Als ik op het perron van vertrek aankom, blijkt, dat ik vijftien minuten moet wachten.

Op het station zijn veel meer militairen dan normaal. Er zijn veel nieuwe rekruten. Het lijkt wel of iedereen nog even naar huis mag gaan. Nadat de trein met het nodige kabaal arriveert, stap ik snel in om een plaats bij het raam te veroveren. Zo kan ik tenminste rustig naar buiten kijken en hoef ik me niet met al die bransiechoppers te bemoeien. De rekruten maken veel lawaai en vinden zichzelf geweldig en stoer in hun nieuwe uniform.

Het duurt nog even voor de trein vertrekt, maar langzaam komt hij op gang, mij gaat het te langzaam. Ik zie de bekende stations Foxhol, Maartenshoek en Hoogezand aan mij voorbijgaan.

Dan komt eindelijk Sappemeer-Oost. Nu ben ik bijna thuis. Behendig spring ik snel de trein uit op het veel lager liggende perron.

Aan het einde van het perron blijf ik even staan om de omgeving in mij op te nemen. De gedachte dat het wel eens heel lang zal kunnen gaan duren voordat ik weer zo met de trein aankom, wil maar niet uit mijn hoofd. Rechts in de verte zie ik de grote boerderij van landbouw en veehouder Berg. De landerijen strekken zich voor mij uit. Nu besef ik pas hoeveel ik van het Groninger land houd. Hier heb ik met mijn vrienden en broers kattenkwaad uitgehaald. Veel plekken hebben voor mij een herinnering. Met een diepe zucht draai ik op mijn hielen linksom en loop ik langs de aan de overkant van het station gebouwde, voor mij zo vertrouwde lagere school, richting huis. Als ik ter hoogte van de Middenstraat ben, hoor ik achter mij gegiechel. Langzaam draai ik mij om en zie ik in de voortuin van het huis van Roelf Koning, drie van zijn dochters, Jantje, Dientje en de bijzondere Marie naar mij kijken. Zeker nog nooit een uniform gezien? Groetend steek ik mijn hand op en roep: "Goed weer hè dames?". Betrapt draaien ze zich om en lopen richting hun huis. Ze zullen nog wel achter de naaimachine kruipen, denk ik gniffelend. Hun vader komt altijd in het voor- en najaar bij moe. Op zijn fiets heeft hij voor en achter op de speciale, stevige bagagedragers, grote pakken met vele soorten lappen erin, van stevig bruin papier en touw ingepakt.

Het is dan bij huis maar even uitzoeken. Vervolgens kunnen er voor een kleine prijs weer volop kledingstukken voor de gezinsleden worden genaaid. Maar Roelf heeft nog een extra troef; lukt het niet om zelf aan de slag te gaan, zijn dochters hebben allemaal bij de nonnen de cursus voor coupeuse gevolgd. Tegen betaling maken ze alles. Het resultaat is mooier dan in de winkel en knoopsgaten maken, daar draaien ze hun hand niet voor om. Zo weet hij de vrouwen over te halen de lappen te kopen.

Als hij dan slingerend naar de volgende klant fietst, weet hij, moe achterlatend met een stapel lappen, dat er binnenkort een verzoek om hulp aan zijn dochters komt. Ja de man heeft wel handelsgeest. Genoeg getreuzeld zo, even de vaart erin, het is nog een kleine kilometer lopen langs het Borgercompagniesterdiep tot aan de brug.

Bij de houtzagerij aan de overkant van het water is het nog een drukte van belang. Zeker net bomen binnen gekregen die nog gelost moeten worden? De wieken van de molen staan stil. Er wordt dus op vrijdagmiddag niet meer gezaagd. Ook bij het houtstek van Maathuis is het nog een en al bedrijvigheid.

Als ik langs de scheepswerf van Wolthuis loop, zie ik een bekend schip op de werf liggen. Het heeft zeker pech. Het is de Simperspera II van de familie Ridderbos. Ze komen ook uit Wildervank, net als moe. Moe komt ook van een schip. Ook zij heeft in haar oren de gouden steekoorbellen die elk schipperskind vrijwel direct na de geboorte ingestoken krijgt. Als kind vond ik ze altijd prachtig en probeerde ik ze te pakken, wat moe natuurlijk verhinderde door haar hand over haar oor te leggen en met haar hoofd te schudden. Vlugger dan gedacht, bereik ik de brug en ik sla links de hoek om voor het café van Heikens met vlak daarnaast het vertrouwde postkantoor langs het oude Winschoterdiep. Ik ga rechts de Noorderstraat op, waar mijn ouders wonen.

Trots als ik op mijn mooie donkergroene uniform ben, met het vignet van een motorordonnans erop, loop ik zo rechtop als mogelijk, met een gestrekte rug. De foeragekist draag ik op mijn schouder. “L.J. Elzinga”, staat er met witte letters op de zijkant geveerd. Mijn leren laarzen klinken op de keien en ik denk: pa zal wel trots zijn. Zo loop ik op mijn ouderlijk huis aan. Bijna thuis, het kleine witte bruggetje over gelopen hebbend, zie ik aan de overkant van het water de kleine Hervormde kerk staan. Daarachter bevindt zich de begraafplaats. Vanuit de voorkamer boven, kijkt moe altijd stil naar de begrafenis die daar plaats vinden. Dit doet ze, in de stoel gezeten, draaiend met een klein zakdoekje in de hand. Ik kan haar daar gewoon uittekenen. Lieve moe.

Moe staat in gedachten de binnenkant van de winkelramen te lappen. Ze heeft het eerst niet in de gaten dat ik plotseling voor de ramen sta. Waarschijnlijk denkt ze dat ik een klant ben. Dan laat ze plotseling de zeem uit haar handen vallen en vliegt door de openstaande winkel deur op mij af en omhelst mij. “Fijn jong weer thuis!”. Wat geeft me dat een fijn gevoel. In haar ogen zie ik tranen. Ik ben ook bijna twee maanden niet thuis geweest. Omdat de militaire opleiding die ik moest krijgen, sneller afgerond moest worden, kregen we geen verlof. Met de woorden: “Pa is in de werkplaats jongen, hij zal wel blij zijn om je weer te zien!”, duwt ze me naar binnen. Ik gooi mijn foeragekist in een hoek van de winkel en loop over de lange loper, tussen de vertrouwde meubels door naar de werkplaats achter de winkel. De geur van vers gezaagd hout en de speciale lijm slaat zich als een weldaad om mij heen. Thuis! Pa is een stoel aan het bekleden, de mond heeft hij vol met blauwkopspijkertjes. Straks verslikt hij zich nog in die scherpe dingen. Maar als hij iemand hoort binnenkomen, spuugt hij ze gauw uit in zijn hand en wil hij zoals gewoonlijk groeten. Dan ziet hij mij en met zijn vrije hand trekt hij mij naar zich toe en omhelst mij. Hij zegt:

"Jongen hoe gaat het met je, we horen zoveel verontrustende berichten?". Hij is duidelijk blij met mijn verschijnen.

"Met mij gaat het goed pa, u hebt toch geen spijkertjes ingeslikt hoop ik?". "Ach jong, dat ben ik gewend! Het werkt zoveel makkelijker als je veel spijkertjes in de stoel moet slaan als ik aan het bekleden ben. Je kan ze gemakkelijker uit je mond halen dan steeds uit het doosje pakken". Ik ben het niet gewend dat mijn vader mij zo begroet. Meestal zegt hij: "Het is fijn dat je er bent jongen, zie je zo boven, wel even dit af maken". Maar nu zegt hij, de stoel aan de kant schuivend en zijn stofjas uittrekkend: "Kom jongen wij gaan samen boven een borrel drinken. Wat zie je er mooi uit in je uniform". Boven gekomen gaan pa en ik in de mooie voorkamer zitten. Mijn broers en zussen komen één voor één mij begroeten. Wat een begroeting. Moe komt er bij met de borrel. Twee citroentjes worden ingeschonken, natuurlijk met suiker. Lekker! Het bijpraten kan beginnen. "Is het werk al klaar pa?", vraag ik.

"Morgen kan ik wel helpen hoor, dat vind ik wel even leuk, even wat anders aan mijn hoofd dan die verwachte oorlog. In de kazerne hebben ze het er alleen maar over". Mijn pa kijkt mij zorgelijk aan en zegt: "Wij hebben het er in de kerkenraad ook veel over, ik hoop dat het toch aan ons voorbij gaat". "Pa ik moet u iets vertellen: "Wij krijgen voorlopig geen verlof meer", is ons gezegd. Na het weekend moeten wij ons bij een ander onderdeel melden. Dan ben ik voorlopig niet meer thuis. De sergeant vertelde dat wij stelling moeten gaan nemen, waar weet ik nog niet, jok ik".

Geschrokken kijkt mijn vader mij aan en vraagt: "Is het al zo nijpend?". "Ik denk het wel pa". Daarna vertellen de anderen over hun belevenissen de afgelopen tijd. Van de overgebleven resten van die middag, weet moe een kostelijke maaltijd voor mij te maken. Ik laat mij die goed smaken na al dat kazernevoer. Het valt mij op dat pa na de welkomstborrel stil is. Ineens staat hij op en loopt naar de overloop, trekt zijn jas aan en vertrekt. Ik kijk verbaasd naar moe en op mijn vragende ogen antwoordt zij: "Dat doet hij wel vaker tegenwoordig, hij komt zo wel weer terug". Ik ga vroeg naar bed, want ik ben hondsmoe. Pa is dan nog niet thuis gekomen. Echter in mijn eigen bed, ben ik zo vertrokken.

Als ik pa die zaterdagmorgen aan het helpen ben, valt mij weer op dat hij stil is. Normaal zingt hij bij het werk in zijn werkplaats en is hij altijd enthousiast bezig met, eigenlijk, zijn hobby. Hij noemt het altijd een zegen, als je van je werk je hobby kan maken. Na enige tijd stil bezig te zijn geweest zegt hij ineens: "Kom op jong, we gaan een bakkie boven doen".

Samen beklimmen we de binnentrap die op het balkon tussen de keuken en het achterhuis uitkomt. Het luik staat altijd open als er in de werkplaats gewerkt wordt. Zo hebben moe en pa direct contact met elkaar.

Moe heeft de koffie al klaar. Op de achterkamertafel staan de koffiekoppen dampend op tafel. De kandijkoek ligt op een schaal er naast. Na het eerste bakkie moet pa steevast naar het huisje in het achterhuis. Nu heb ik de kans om wat vragen over hem te stellen aan moe. "Moe wat is pa stil, is hij ziek?", vraag ik zodra hij de deur uit is. "Nee, gelukkig niet jongen", zegt ze, "hij maakt zich wel veel zorgen over de toekomst."

"Hij is wat stiller omdat hij zoveel nadenkt. Toch vertrouwt hij niet alles aan mij toe. Hij wil niet praten over wat hij aan het doen is". Als ik vraag: "Waar kom je vandaan?", zegt hij: "Je kan het beter niet weten". Voor het eerst voel ik mij volwassen bij de woorden van mijn moeder, het vertrouwen dat ze me geeft, doet me goed. Zaterdagavond, dan is daar de geur in huis van het stoofvlees voor de maaltijd van zondag, dat ruikt zo heerlijk! Wat is het fijn om weer even thuis te zijn. Ik geniet ervan.

Deze laatste zondag voor de mobilisatie ben ik bij mijn ouders thuis. Het geeft mij een weemoedig gevoel, maar ook onzekerheid knaagt aan mij. De dreiging van oorlog maakt me bang. Mijn oudere broers zijn er ook met hun meisjes. Vandaag vieren we nog mijn verjaardag. In de maanden die ik niet thuis geweest ben, was ik jarig, de vierde maart. Ik ben nu twintig. Aan tafel merk ik uit de gesprekken, dat pa erg somber over de toekomst is. Zijn gebed bij het ontbijt is anders dan gewoon. Hij vergeet zelfs om voor mijn verjaardag te danken, wat hij normaal altijd zou doen. Hij maakt zich zorgen omdat er twee van zijn zoons als militair de oorlog in moeten. Na het ontbijt gaan we naar de kerk, gelukkig is de dienst pas om tien uur, ik kan dus iets langer slapen, vanmorgen.

Na het ontbijt lopen we met het hele gezin naar de Gereformeerde kerk aan de Noorderstraat. We moeten eerst nog het kanaal over via het Westerhooghout, ook wel het "Hoogholtje" genoemd. De planken van het bruggetje voelen glad aan. Dit komt door het ingetrokken vocht van de dauw. Moe houdt zich goed vast aan pa, het is aandoenlijk om te zien. Bij de kerk aangekomen, gaan we met moe naar binnen, pa gaat naar de kerkenraadskamer. Hij is ouderling van dienst vanmorgen.

De kerk is al behoorlijk vol. Wij kunnen als gezin niet meer bij elkaar zitten. Ik neem met mijn broers en hun meisjes achterin de kerk plaats. Zo hebben wij een mooi overzicht over de mensen in de kerk. Het lampje boven de preekstoel gaat branden, de dienst begint dan over vijf minuten. De vaste plaatsen in de

kerk mogen dan door gasten bezet worden. Het is een oude gewoonte in sommige kerken, dat mensen een vaste plaats hebben, daar moet ook voor betaald worden. Als deze mensen vijf minuten voor aanvang van de dienst niet aanwezig zijn, mogen die plaatsen door eventuele gasten bezet worden. Zo'n regeling voelt wel ongastvrij, vind ik.

Door de consistoriedeur komt de kerkenraad de kerkzaal in; de ouderlingen en diakenen, gevolgd door pa en de dominee. Pa loopt naar de kansel, de traptreden hoor je onder zijn voetstappen kraken. Terwijl hij op de kansel staat, neemt hij een ogenblik rust, slaakt even een kuchje en dan houdt hij de afkondigingen.

Zijn stem klinkt anders dan thuis, er zit nu een lichte trilling in. Waarschijnlijk is hij toch zenuwachtig? Bij de mededelingen noemt hij ook de mobilisatie in Nederland. Hij vertelt dat jongens van deze gemeente, zich ook bij de linies moeten melden. "Broeders en zusters, bid voor deze jonge mannen". Hij vraagt ook om saamhorigheid van de mensen en bidt vooral ook om de kerkstrijd die zich in deze gemeente begint af te tekenen. Met de woorden "Mensen, bewaar de rust in deze roerige tijd.", sluit hij af en hij maakt plaats voor de dominee. Tijdens de dienst word ik sterk afgeleid. Mijn ogen worden getrokken naar een paar banken voor mij. Er zit een meisje met golvend kastanje rood haar. De hele dienst heb ik niet meer gevolgd, mijn aandacht is voortdurend bij dat meisje. Mijn broer Renzo heeft door dat ik zo zit te staren naar dat mooie rode haar. "Zij is een schoonzus van Jan Sangers", fluistert hij. Zij logeert regelmatig hier in Sappemeer. "Mooi rood is niet lelijk hè Luut?", zegt hij dan plagerig, met een glimlach op zijn gezicht. "Ze komt ook wel op de vereniging en ook op het zangkoor van de kerk". Daar wil ik wel meer van weten, denk ik bij mezelf.

De dominee stopt even met de preek en kijkt verstoort naar onze richting. Pa draait zich op de ouderlingenbank meteen om en kijkt dreigend naar ons. Wij houden ons verder koest. Daar horen wij thuis wel meer over, denk ik bij mijzelf, maar die rode haren blijven trekken. Af en toe draait het roodharige meisje met haar hoofd. Van de zijkant zie je dan haar mooie blanke huid. Ik bedenk mij hoe ik met haar in contact kan komen en denk met spijt: morgenvroeg moet ik weg.

Aan het einde van de dienst, probeer ik zo dicht mogelijk bij het meisje te komen, maar het gangpad is vol met uitgaande mensen. Omdat ik een uniform moet dragen, krijg ik veel aandacht en vragen van mensen waar ik eigenlijk helemaal geen zin in heb. Ik wil maar één ding.

Buiten op het kerkplein gekomen, zie ik pas echt hoe mooi ze is, de kleur van haar haar is in het zonlicht tegen het oranje aan. En wat heeft ze een mooi figuurtje.

Renzo stoot mij aan en vraagt: "Ben je aan het dromen broertje? Het valt nogal op hoe je haar loopt te bekijken. Doe even normaal". Op weg naar huis maakt hij er grapjes over en hij kijkt mij plagerig aan. Hij vraagt: "Ineens heb je rode oortjes. Hoe kan dat. Verliefd?". Ik bedenk dat ik vanavond maar eens naar de gemengde jeugdvereniging ga. Thuis gekomen gaan we koffie drinken en pa begint natuurlijk over de preek. "Hoe vonden jullie het jongens?". Renzo zegt rap: "Goed pa". Pa krijgt gelijk al een beetje een rood hoofd. Het kleine mannetje kan aardig driftig worden. Hij begint meteen van: "Hebben jullie wel geluisterd?. De dominee keek jullie kant op!". Ma bemoeit zich er mee en zegt: "Dat was niet voor onze jongens! We houden het gezellig vandaag pa". De meisjes van mijn broers Meindert en Piet zitten wat te gniffelen en kijken mij ondeugend aan. De koffie begint al lekker te ruiken. Cake en koffie, dat is de gewoonte na de zondagmorgendienst. Pa zegt tegen mij: "Het valt wel op hè dat uniform? Je kreeg veel aandacht op het kerkplein". "Ja, dat wel, maar ik heb ook iets moois gezien". Waarop Renzo gelijk reageert met "Aha, dat meisje dat bij Sangers logeert". Ik ga weer blozen. Pa moet er om lachen. "Dat is een leuke meid jongen". "Pa ik ga vanavond naar de vereniging", meld ik. Pa kijkt mij aan. Hij vraagt: "Weet je het zeker? Je weet niet wanneer je weer thuis komt". "Ach pa, ik kom weer thuis!", zeg ik.

Die morgen thuis, verloopt gezellig. Ik verheug mij alvast op de warme maaltijd met draadjes vlees en aardappelen en als groente erbij warme stoofpeertjes van de eigen boom. Het eten in dienst is niet slecht, maar nooit zo lekker als thuis! Het is op zondag de gewoonte om om één uur te eten. De tafel is inmiddels gedekt en we kunnen met zijn allen aanschuiven. Pa aan het hoofdeinde van de tafel en wij in de volgorde van onze leeftijd vanaf de rechterzijde de tafel rond, de meisjes van Meindert en Piet er tussenin. Ma zit aan de linkerzijde van pa met de kleinste meid binnen handbereik. Pa begint "Het Onze Vader" te bidden, daarna begint de maaltijd. De stemming is niet zo vrolijk als anders, pa is wat bedrukt. Ik vraag: "Pa, wat is er aan de hand? Weer gedoe in de kerkenraad?". "Jongen daar wil ik jou nu niet mee lastig vallen. Je hebt de komende tijd genoeg aan je eigen dingen in dienst". En het gesprek stopt weer. Hij begint weer tegen mij, alsof hij zich bedenkt: "Ik maak mij vooral veel zorgen over ons land. Over de dreigende oorlog. Wel twee kinderen van mij, moeten misschien vechten aan het front. En ik ben bang dat het serieus oorlog gaat worden". Ik weet het wel zeker, maar dat zeg ik niet tegen hem. De kazernecommandant had vrijdag duidelijke taal gesproken: "Die oorlog komt!".

En in mijn hoofd komt dan gelijk de gedachte op: morgen mijn motor in Assen halen.

Het eten op tafel wordt door ma rond geschept. De lucht van het heerlijke vlees en de peertjes zet je aan tot watertanden.

Ik laat het mij goed smaken en denk bij mijzelf; wanneer krijg ik weer zulk lekker eten? Na de maaltijd leest pa het verhaal van de verloren zoon uit de bijbel. Na het lezen van dat verhaal flap ik eruit: "U raakt ons niet kwijt pa!". Hij kijkt mij zwijgend aan, met mildere ogen dan anders. Normaal kan hij van die felle ogen hebben. "Jij en Renzo moeten morgen wel weg! Dat is niet voor de lol toch?". En het verhaal slaat toch eigenlijk op de Heiland? Je mag altijd bij Hem terug komen. Hij laat jullie niet los jongens, ook al wordt het nog zo zwaar, blijf vertrouwen in Hem hebben". Pa kijkt ons met nu inmiddels verdrietige ogen aan. Dat treft mij. Iets om over na te denken. Stil ruimen we met elkaar de tafel af.

Het is zondagmiddag. Het is stil in de huiskamer, mijn oudste broers zijn met hun meisjes aan het wandelen. Koos, de jongste broer, heeft zich in een stapel kussens in een hoek van de houten opbergbank met een boek geïnstalleerd. Als Koos leest, kun je hem niet meer bereiken. Hij is dan helemaal weg in het verhaal.

Pa en moe doen hun gebruikelijke middagslaapje. Ik vraag aan mijn broer Renzo: "Zullen wij dammen?". Renzo knikt. We gaan in de achterkamer aan de grote tafel zitten en zetten het door pa zelfgemaakte dambord op. De damstenen rangschikken we netjes in de vakjes, het spel kan beginnen. "Wanneer moet jij je melden Renzo?", vraag ik. Renzo zegt: "Ik moet gewoon naar de kazerne, mijn opleiding is nog niet af". Hij vraagt mij: "Maak jij je zorgen Luut?". "Wel een beetje", antwoord ik. "De spanning met die Duitsers loopt wel op. Die Hitler is zo gek als een deur. Ik verwacht serieus oorlog. In de kazerne hoorde ik ook dat de Russen ook zeker niet te vertrouwen zijn. Het verhaal gaat dat Stalin een overeenkomst met Hitler over Polen gesloten heeft. En het Rode leger is in september al de oostkant van Polen ingevallen. Polen zal door de moffen en Russen verdeeld worden, zo hebben Stalin en Hitler bekonkeld. Dus ik maak me wel zorgen, en zo te merken, u, pa ook!". "We moeten er maar het beste van maken Renzo! Die zogenaamde neutraliteit van Nederland kan nooit overeind blijven. De Engelsen zijn de Fransen al tegen Nazi- Duitsland te hulp gekomen en wij moeten zeker alleen maar toekijken, dat kan toch niet? De radionieuwsdienst spreekt zelfs van zuiveringen van rassen in Duitsland. Als ik er aan denk, lopen mij de rillingen over de rug". "Morgenvroeg moet ik mijn motor halen in de kazerne in Assen, en daarna

moet ik me melden bij Huize Doorn voor actieve dienst. Het is allemaal heel erg spannend. De mobilisatie is nu echt aan de gang.

We moeten de Grebbelinie gaan bemannen voor de verdediging, tenminste zoiets heb ik vernomen, afgelopen vrijdag”. Ik kan het Renzo wel vertellen. Hij is tenslotte ook militair, dus hij kent de regels. “Ik moet morgen vroeg op voor de eerste trein. Die moet ik zien te halen, want dan is het namelijk vrij reizen voor militairen”.

We maken ons voorlopig laatste damspel af. Onze ouders komen na een uurtje weer tevoorschijn. Pa vraagt: “Gaan jullie mee naar de kerk?”. Dat betekent voor ons; meekomen! Waag het niet tegen te spreken. Wij hebben veel respect voor onze vader en durven niet eens “nee” te zeggen. Pa heeft de afgelopen jaren dit respect wel afgedwongen. Ons moe en Tini blijven bij de kleine Rens thuis. Als mannen gaan we met z’n vieren naar de kerk. De twee andere jongens gaan na het wandelen met hun meisjes gelijk richting kerk. Al pratend lopen wij naar de kerk, en pa zegt trots op zijn zoons in uniform te zijn. Bij het kerkplein aangekomen, stappen wij op het grind waarmee het plein rijkelijk bedekt is. Pa gaat naar de consistorie om zich op de kerkdienst voor te bereiden. Op het kerkplein blijf ik extra lang staan dralen.

Mijn broers Meindert en Piet, die ook bij de kerk arriveren, hebben het inmiddels ook wel door. “Zeker wachten op rood haar hè Luut?”, zegt Piet wat plagerig. “Loop maar door hoor jongens”, zeg ik wat sissend om ze maar even van me af te schudden. Plotseling weet ik even niet hoe ik moet kijken, daar komt ze aan. Ze loopt naast haar oudere zus. Ineens is ze vlak bij me en ze kijkt me lachend aan. Ze zegt: “Hoi!”. Mijn hoofd voelt gloeiend aan, ik kijk naar beneden en hoor het grind onder haar schoenen kraken en breng nog net uit: “Mooi!”. Plotseling staat ze stil en draait zich half om en zegt een beetje dreigend: “Meen je dat?”. Een beetje stotterend breng ik uit: “Ja natuurlijk!”. “Oké, dan is het goed ”, zegt ze met een lieve stem en ze loopt giechelend met haar zus de kerk in.

Zo snel en voor mijn gevoel zo onopgemerkt als ik kan, loop ik achter haar aan, om zo dicht mogelijk bij haar te kunnen zitten. Twee banken achter haar is er ruimte en kan ik gaan zitten. Die hele dienst kan ik haar niet uit mijn gedachten krijgen. Haar lange rode haar, ik blijf er maar naar kijken. Af en toe kijkt ze om en ze geeft me dan een glimlach. Ze heeft me in de gaten, misschien vindt ze de aandacht wel leuk. Ik begin te prakkiseren hoe ik met haar in contact kan komen. Vanavond, de jeugdvereniging. Dat is een kans om haar te spreken.

Na de kerkdienst wil ik proberen om weer contact met haar te krijgen. Ik heb het voordeel dat ik achter haar zit, dus bij de uitgang kan ik haar buiten opwachten en aanspreken.

Een beetje zenuwachtig sta ik haar buiten op te wachten. Ze komt quasi nonchalant de kerk uit en doet net of ze me niet ziet.

Ik neem mijn kans waar en loop op haar af en zeg: "Hoi, ik ben Luit, mag ik vragen hoe je heet?". "Vragen mag altijd, maar of je antwoord krijgt, moet je maar afwachten", zegt ze ondeugend. Ik begin moed te verliezen, zo'n kordaat antwoord had ik niet verwacht. Maar voordat ik wat kan zeggen zegt ze: "Ik heet Anneke Penninga". Met alle moed die ik heb, vraag ik: "Ga je vanavond ook naar jeugdvereniging?". Ze antwoordt: "Ik ben maar te gast hier in deze gemeente, ik ben geen lid van de jeugdvereniging". Snel zeg ik: "Gasten zijn altijd welkom". Ze kijkt me lachend aan en zegt: "Zo'n uitnodiging kan ik niet weigeren". Dan steekt ze haar arm door die van haar op een afstandje wachtende zus en loopt weg. Over haar schouder roept ze zacht: "Tot vanavond hè?". Mijn hart slaat een paar keer over. Blij loop ik alleen naar huis en stiekem maak ik een sprongetje van blijdschap. Ik ben totaal van slag omdat ze om mij naar de jeugdvereniging komt.

Wat nerveus vraag ik mij ook af, wat ze er thuis van zullen denken.

Pa en de broers zijn eerder thuis dan ik. Bij binnenkomst ga ik gauw op mijn plaats aan de eetkamertafel zitten. De tafel voor het avondeten heeft ma al gedekt. De anderen, die ook al aan tafel zitten, kijken mij lachend aan, maar zeggen verder niets. Dan schuift ook pa aan en na het gebruikelijke gebed kan de broodmaaltijd beginnen. Ma schenkt de dampende koffie in de bekers in, zoals ze iedere zondagavond doet. Het is altijd gezellig tijdens de maaltijd.

Er wordt veel heen en weer gekletst en ik begin me te realiseren dat het weekend bijna over is. Ik merk dat ik stiller wordt. Pa heeft dat in de gaten en legt dan ter bemoediging zijn hand op mijn schouder. Hij kijkt mij begrijpelijk aan. Die avond ga ik naar jeugdvereniging en verheug me op de ontmoeting met Anneke.

Hoofdstuk 3

.....De klok slaat half acht..... Tegen pa en moe die aan tafel zitten te lezen, zeg ik: "Doei, ik ga naar vereniging hoor". Pa antwoordt: "Doe je kalm aan jong? Ben je niet een beetje vroeg, het begint pas om acht uur". En hij kijkt me lachend aan. Ik lach stil terug. Met bonzend hart loop ik de trap af en ga de deur uit voor de derde keer die dag, richting kerkgebouw. Het voelt buiten nog warm aan.

De vereniging is vanavond in de zaal naast de kerk. Binnen vijf minuten ben ik op de plaats van bestemming. Ik ga op de uitkijk staan op een plaats waar ik Anneke het best kan zien aankomen. Met het hart in mijn keel sta ik te wachten. Meerdere mensen waaronder ook mijn broers, komen aanlopen. Ze zien mij staan, mijn broers vragen plagerig: "Zo snel hier na toe? Durf je niet naar binnen? Je staat zeker op dat meisje met dat rode haar te wachten, hè?". Mijn gezicht bloost en ik loop voor de vorm naar de weg toe. Ze komt er aan! Opgelucht haal ik diep adem en wacht tot ze bij me is. "Hallo Luit", zegt ze lachend. "Fijn dat je er bent, Anneke". Ze moet mijn opluchting gemerkt hebben, want ze vraagt: "Had je me niet verwacht?". Gelukkig wacht ze niet op antwoord en loopt langs mij richting de kerk, waarna we samen naar binnen lopen en een plek opzoeken waar we naast elkaar kunnen gaan zitten. De voorzitter van de vereniging gaat aan het hoofd van de tafel zitten en wil gaan beginnen. Om aandacht te krijgen, kucht hij een keer. Als het stil wordt, gaat hij voor in gebed.

Ik voel gewoon dat we onder het bidden bekeken worden, dus ik kijk door de spleetjes van mijn ogen en zie mijn broers lachend mijn kant opkijken.

De voorzitter wil Openbaringen zeven gaan behandelen over de honderdvierenveertigduizend verzegelden en wat er met de gelovigen gebeurt bij het openen van het zesde en het zevende zegel. Hij haalt in zijn inleiding voor de bespreking van vanavond de dreigende oorlog erbij. Mijn broers kijken mij nog steeds plagerig aan. Ik doe net of ik niks in de gaten heb en ga quasi enthousiast me met de vergadering bezig houden.

Het onderwerp boeit mij eigenlijk totaal niet, de anderen lijken wel wereldvreemd en praten over neutraliteit en of de joden wel echt vervolgd worden, zoals sommige radioberichten en kranten melden.

Ik weet het wel zeker dat de Kristallnacht in Duitsland is geweest en denk aan wat mij morgenvroeg te wachten staat.

Mijn gedachten dwalen compleet af. Ik denk aan het meisje naast me en zie dan het lange rode haar. Ik ben straalverliefd op haar. Ze ruikt lekker, ze is mooi, maar ook adequaat met antwoord geven. Ik begin ook te beseffen dat ik niet weet wanneer ik weer thuis kom, het is allemaal zo onzeker. Ik begin een naar gevoel in mijn maag te krijgen, de onzekerheid slaat toe. Zal Anneke op mij wachten? Anneke stoot mij aan en vraagt: "Wat is er? Je ziet wit". Ik geef haar een knipoog en zeg: "Niets bijzonders hoor".

Uiteindelijk gaat de vergadering totaal aan mij voorbij. Er zit zo veel in mijn hoofd. Sommige jonge mensen zijn zo naïef. Ze praten hun ouders na en zeggen: "Colijn zegt toch dat wij in Nederland neutraal blijven! Praat dan niet over oorlog!". Ik maak mij inwendig boos over de naïviteit.

Gelukkig is het koffiepauze en kunnen wij even naar buiten. Het is al warm voor de tijd van het jaar. In de schemer voelt de avondlucht al loom aan.

Anneke loopt met mij mee naar buiten. "Het is jammer dat we binnen zitten", zeg ik tegen haar. Ze kijkt me aan en zegt: "Dan gaan we toch een eindje wandelen, kunnen we gelijk een beetje kletsen". Ik kijk haar verbaasd aan en denk: wat een goed idee. En zonder verder na te denken lopen we samen weg van de vergadering langs het water van het Winschoterdiep, richting Hoogezand.

"Je moet je morgenvroeg melden, hè' Luit?", vraagt ze, terwijl ze mij bij die woorden zacht aanstoot. "Ja", zeg ik. "In Assen. We worden gemobiliseerd en het is geen oefening". "In de gemeente doet het de ronde dat meerdere jongens zijn opgeroepen", zegt ze zacht. "Ja dat klopt, iedereen die kan vechten zal worden opgeleid. Wel een beetje laat", zeg ik haar. "Volgens mij was je net een beetje boos over die naïviteit in de vergadering", begint ze.

Oei! Heeft ze dat ook al door? Ben ik zo'n open boek? "Ja dat kun je wel zeggen", antwoord ik. Eigenlijk een beetje automatisch sla ik mijn arm om haar heen. Het voelt zo vertrouwd. Het lijkt wel of ik haar al veel langer ken. Ze kijkt me aan en zegt: "Dat voelt veilig". Ze kijkt me nu verliefd aan. Mijn hart klopt bij die aanblik zowat mijn borstkas uit. Ik klem mijn arm wat steviger tegen haar aan en ze legt haar hoofd even tegen mijn schouder.

Even blijven we zo stil staan. Dan ga ik recht voor haar staan. Ze kijkt me aan en vraagt: "Weet je het zeker?". "Echt wel", knik ik en ik geef haar een kus op haar wang. "Ik vind je leuk en ben echt verliefd op je!". Hierop antwoordt ze: "Ik ben bijna twintig, dus ik sta het mijzelf nu toe". Ze geeft mij een kus recht op mijn mond. "Ik ben gek op jou", zegt ze, met een lichte blos op haar wangen. Ik ben totaal verbaasd, zo'n mooie meid, gek op mij? "Maar wat bedoelde je nu met: "Ik ben nu bijna twintig en sta het mijzelf toe?". Ze antwoordt mij: "Ik heb

mijzelf gezworen dat ik voor mijn twintigste geen verkering wilde". Ze bevestigt zo waar ik op hoopteverkering! Ik maak blij een dansje om haar heen en ze zegt: "Doe niet zo gek man". "Maar ik ben zo blij!", roep ik. We houden elkaar weer vast en kijken elkaar blij aan, kussen elkaar nog eens en zeggen verder niets.

We lopen weer terug langs het diep en praten onderwijl over de verwachting van de toekomst. Komt er oorlog? "Het is een spannende tijd", zeg ik tegen haar". "Morgenvroeg moet ik mij melden". Ik vind het spannend en eng tegelijkertijd. Nederland neemt nu toch ineens stelling tegen een eventuele Duitse aanval. Ze zegt: "Ik hoop dat het geen oorlog gaat worden". "Ik ben bang van wel", is mijn antwoord. Bij de Eikenlaan zegt Anneke ineens: "Hier moet ik zijn". Ze trekt me mee in de richting van de straat. "Mijn oudere zus woont hier, ik logeer bij haar. Ze is pas getrouwd en veel alleen, haar man Jan is handelsreiziger". Ik zeg: "Ik woon bij mijn ouders in Dokkum. Ik ben de een na jongste thuis".

Ik breng haar naar de linker voordeur van het twee-onder-een-kap-huis. Het naamplaatje aan de voorkant van het huis zegt me dat J. Sangers haar zwager dus is. Wat mij opvalt, is het oranje prinsessenvaasje in het raamkozijn naast de voordeur. Ik herken dat als het geboortevaasje van prinses Beatrix. Er zijn er maar een aantal van geblazen weet ik. Moe wilde er ook graag een, maar hij was te duur.

Als we voor de deur even blijven staan, zegt Anneke: "Doe jij voorzichtig de komende tijd, ik wil je graag weer zien!" Aan haar ogen zie ik dat ze het meent. Haar prachtige ogen kijken ernstig en ik zie een traan in de ooghoeken zitten. Ze omarmt mij en geeft me een knuffel en dan volgt er zomaar een kus recht op mijn mond. Een schok gaat door mij heen. We kussen elkaar innig, totdat de deur plotseling opengaat en een mannenstem vraagt: "Gaaf het een beetje?". Jan Sangers staat lachend in de deuropening. "Kom maar binnen, we hadden jullie al opgemerkt", zegt hij. Anneke trekt mij mee naar binnen en stelt mij voor aan haar oudere zus Tsjikke. Van Jan krijg ik een stevige hand.

Je kan duidelijk zien dat Tsjikke zwanger is. Jan vraagt: "Willen jullie wat drinken?". Wat overdonderd zeg ik: "Graag". Het stel is nog niet zo lang geleden getrouwd. Jan is een aardige vent met een goede kijk op de samenleving. We raken in gesprek over ons land. Het gesprek gaat over de spanningen die er zijn en over de ingezette mobilisatie. Hij heeft een duidelijke mening: "We zijn te slap omgegaan met ons leger! We hebben het verwaarloosd, ik hoop dat we niet te laat zijn". Ik deel zijn mening.

Jan stelt dat we ook als burger een taak hebben om gezamenlijk voor onze gezinnen te zorgen in zowel een crisis als in een eventuele oorlog. Een oorlog die er volgens hem ook zeker aankomt.

Jan vertelt, dat hij handelsreiziger in kleding en textiel is en veel door het land reist. Hij zegt dat hij blij is dat Anneke bij zijn vrouw is om haar te helpen, hij is veel onderweg. Hij vertelt, dat hij laatst in Scherpenzeel was en dat hij onderweg er naar toe veel gezien heeft. Ook dat er druk aan allerlei stellingen door militairen gewerkt wordt. Wel een beetje laat, vindt hij. "Ja, dat klopt", antwoord ik hem. "Dat zijn opgeroepen reservisten en een nieuwe lichte militairen die eigenlijk eerst nog moeten worden opgeleid. Nu moeten ze eerst als bouwvakkers hun werk doen en stellingen en verdedigingslinies bouwen". Ik zeg dat het de omgekeerde wereld is, die mannen moeten eerst getraind worden, ook voor hun eigen veiligheid. Straks moeten die jongens misschien wel vechten zonder enige training. Ze hebben nog nooit een geweer in de hand gehad. Jan heeft zich erg boos gemaakt over de regering die wapens in Duitsland heeft besteld. "Wat naïef, in Hitler-Duitsland wapens bestellen!", roept hij. "Die zijn niet aangeleverd ook, de regering heeft al drie jaar op die leverantie zitten wachten". "Daarom", zegt Jan, "denk ik dat het fout gaat. Ik zie de toekomst met angst tegemoet. We zijn verraden door onze eigen ministers. Het eeuwige praten in Den Haag doet ons de das om". Ik kan zijn gedachtegang alleen maar beamen. De klok in de kamer slaat elf uur. Ik schrik van de tijd en sta op, ik moet naar huis. Ik bedank Tsjikke en Jan voor de gezelligheid, en maak aanstalten om weg te gaan. Jan grijpt me bij de arm. Hij zegt indringend: "Pas goed op jezelf kerel, het wordt een harde tijd". Anneke brengt me naar de gang. We knuffelen elkaar nog even en nemen afscheid met de woorden: "We zien elkaar weer, ik hou van jou".

We kussen elkaar nu spontaan. Ik zeg tegen haar: "Ik moet weg meisje". Ze kijkt me bedroefd aan. "Ik beloof je, dat ik voor je zal bidden. Ik blijf op je wachten". Ik word helemaal warm van haar woorden. Ik gloei zowat. Is dit nu liefde op het eerste gezicht? Ik merk aan heel mijn lichaam dat ik zo vreselijk verliefd op haar ben en maak mij langzaam uit haar armen los. Ik fluister in haar oren: "Ik moet echt weg. Ik hou van je, ik kom terug!". De deur sluit zacht achter mij en ik zie dat oranje vaasje weer achter het raam staan, een mooi herkenningspunt. Hier woont een koningsgezind stel denk ik, anders koop je zo 'n duur vaasje niet. Vol met blijde gedachten loop ik langs Het Diep naar huis. Het mankeert er nog aan dat ik niet luid zing, maar dat durf ik niet. Boven Het Diep, hangt nu een lichte damp. Het donker uitzienend water geeft door de veengrond een muffe geur langs de waterkant van het Oude Winschoterdiep af.

In mijn hoofd speelt zich een schouwspel van blijdschap en angst af. Nu ineens heb ik verkering, juist als er een oorlog op het punt staat te beginnen. Het geeft veel meer emoties dan verwacht. Ik kan wel dansen van blijdschap en tegelijkertijd maak ik mij nu zorgen om Anneke, mijn mooie Anneke en om mijn familie, mijn geliefde pa en moe en de anderen. Het vechten voor volk en vaderland krijgt een veel diepere betekenis voor mij.

Na een minuut of tien, kom ik bij mijn ouderlijk huis aan. Ik doe voorzichtig de voordeur open, zodat ik niemand wakker maak. Het is tenslotte al kwart over elf. Ze zullen al wel op één oor liggen, neem ik aan. Maar niets is minder waar! Pa staat bovenaan de trap mij op te wachten en zegt: "Jongen wat ben je laat. Ik wilde eigenlijk niet gaan slapen voordat ik nog even met je heb kunnen praten".

"Pa, ik was bij Sangers". "Dat weet ik wel jongen, ogen en oren genoeg hier". Hij kijkt mij lachend aan. "Wel een mooie meid hè, die Anneke", zegt hij veelbetekenend. Ik kleur tot achter mijn oren. "Ga even zitten, dan kunnen we even praten". "Maar ik moet morgen wel vroeg op hoor". "Daar had je dan eerder aan moeten denken jongen. Ik wil je nu zeker wel even vertellen dat er een zware tijd aanbreekt, zo'n verkering brengt wel veel meer geestelijke last voor je mee als militair". "Pa, ik ga nog veel harder vechten, ik wil weer thuis komen!". "Maar jongen je weet wel van alle gevaren toch? Die Duitsers zijn niet te vertrouwen, het kan heel heftig worden. In die zogenaamde neutraliteit van onze regering geloof ik niet". "In de regering inmiddels ook niet meer pa", antwoord ik. "Tenminste als je de commandanten op de kazerne moet geloven".

"Luut ik wil toch nog even tegen je zeggen, dat wij trots op je zijn. We zullen elke dag voor je bidden. Denk er aan, God gaat met je mee!". "Dank u pa". Ik ga staan om naar bed te gaan, als pa tegen mij zegt: "Een aardige vent, die Jan Sangers. Vind je ook niet Luit?". "Kent u hem dan?". "Jazeker, ik vergader met hem over een eventueel plaatselijk verzet. Hier horen we ook wel wat er allemaal in Duitsland gebeurt. Die Hitler wil een 'zuiver ras'. Wij hebben hier ook joden wonen!". Ik kijk mijn vader aan en zeg: "Ik had eigenlijk niet anders van u verwacht. U loopt in deze plaats met meerdere dingen vooraan. Doet u wel voorzichtig pa? Het zijn gekken die Duitsers, zeker als ze met geweld plaatsen bezetten. Ik heb wat propaganda gezien, ik ben ervan geschrokken. Ik ben echt niet naïef, ze gaan voor overheersing van Europa. Ze laten Nederland echt niet neutraal blijven. En neutraal zijn, is ook instemmen met het beleid, vind ik. We kunnen toch niet toe blijven kijken naar volkerenmoord, het is wel het volk van God! Wat ze op de korrel hebben". "Dat heb je goed door jongen, ga slapen, God zal je behoeden!".